

УДК 65.011

Ніна Сфремова,
к.е.н., доц., зав. кафедри фінансів і кредиту,
Дніпродзержинський державний технічний університет
Ольга Золотарьова,
к.е.н., доц. кафедри фінансів і кредиту,
Дніпродзержинський державний технічний університет
Ірина Дердуга,
магістрант кафедри фінансів і кредиту,
Дніпродзержинський державний технічний університет

ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА: ЇХ СКЛАД ТА ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ

У статті охарактеризовано склад джерел формування фінансових ресурсів машинобудівних підприємств, виділено позитивні та негативні аспекти при формуванні власного і позикового капіталу, розкрито етапи оптимізації структури фінансових ресурсів підприємства, висвітлено можливості розширення власного капіталу акціонерного товариства
Ключові слова: підприємство, машинобудування, фінансові ресурси, джерела, власний і позиковий капітал, структура, оптимізація, акціонерне товариство.

In article the structure of sources of formation of financial resources of machine-building enterprises is characterized, positive and negative aspects are allocated at formation of own and loan capital, stages of optimization of structure of financial resources of the enterprise are opened, possibilities of expansion of own capital of joint-stock company are reflected

Keywords: enterprise, mechanical engineering, financial resources, sources, own and loan capital, structure, optimization, joint-stock enterprise

I. Вступ. В умовах відкритої ринкової економіки стійке економічне зростання можливо тільки при відповідному рівні конкурентоспроможності продукції, що виробляють промислові підприємства, в тому числі й машинобудівні.

Не секрет, що машинобудівні підприємства є одним з провідних сегментів економіки в багатьох державах, вони, багато в чому, визначають рівень їх економічного розвитку, можливості участі у світовій організації торгівлі.

Не викликає сумніву, що ефективність функціонування таких підприємств обумовлює необхідність радикальних змін у обсягах, структурі та джерелах формування фінансових ресурсів. Тому кожне із сучасних промислових підприємств повинно вирішувати проблему щодо визначення складу джерел формування фінансових ресурсів, механізму їх залучення та оптимізації їх структури.

Всі ці аспекти є предметом дослідження значної кількості відомих вітчизняних вчених, таких як: Л.І. Зятковська, Л.Н. Лахтіонова, Б.М. Литвин, Н.М. Любенко, В.О. Мец, Н.С. Орлова, А.М. Поддєрьогін, Н.Н. Пойда-Носик, Петрушевець Л.В., В.Ф. Столярова, М.В. Стельмах, П.А. Стецюк, О.О. Терещенко, Л.В. Шаповалов та інші. Але багато проблем щодо процесу формування та оптимізації структури фінансових ресурсів, на жаль, ще не розв'язані і потребують подальшої розробки та дослідження.

Спираючись на вищезазначене, можна стверджувати, що актуальність розглядаємих у даній статті питань не викликає сумніву й набуває певного як теоретичного, так і практичного значення.

II. Формулювання мети статті та завдань. Головною метою статті слід вважати характеристику джерел фінансових ресурсів машинобудівних підприємств, визначення їх цільового призначення та обґрунтування пріоритетів їх вибору та оптимізації структури.

III. Виклад основного матеріалу. Не можна заперечити той факт, що машинобудування - це стратегічна експортоорієнтована галузь, яка є ключовим ланцюгом акумуляції науково-технічних перетворень. Безумовно, рівень розвитку машинобудування є індикатором промислового та економічного рівня розвитку держави. В Україні цей багатогалузевий комплекс історично має потужний та унікальний за своїми можливостями науково-технічний та виробничий потенціал, адже на період здобуття незалежності в 1991 р. доля машинобудівного комплексу нашої країни у загальному обсязі продукції машинобудування країн СНД складала 22,6%, тобто Україна посідала друге місце серед країн СНД, поступаючись лише Росії. [4, с.43].

Період становлення промисловості та машинобудування в незалежній Україні, коли відбувався процес ринкової трансформації економіки, характеризувався наявністю багатьох проблем: гіперінфляція, значний спад виробництва, погіршення показників оновлення випущеної продукції в загальному обсязі експорту, відмічається надзвичайно низький рівень інноваційних процесів. До 2000 р. спостерігається зменшення кількості промислових підприємств, значне скорочення рівня рентабельності їх продукції - на 7,5%, збільшення на 40% частки збиткових підприємств майже на 60-80% значення основних засобів [4, с.43].

За формою процесу перетворень у вітчизняній промисловості нагадували більш стихійний обвал (особливо у першій половині 90-х років), ніж цілеспрямоване навчання і поступове пристосування до мінливих умов зовнішнього середовища, а тому супроводжувалися серйозними соціальними проблемами: досить зазначити, що чисельність зайнятих у промисловості скоротилася з 7,8 млн. осіб у 1991 р. до 3,5 млн. осіб у 2009 р., тобто більше як у 2 рази [2, с. 5]. І лише в 2000 р. відбувається поживлення в промисловості, але зберігається проблема щодо зменшення кількості працівників, значної частки збиткових підприємств, підвищення зносу основних засобів, низької рентабельності підприємств промисловості

Негативні наслідки некерованих структурних змін при загальному зменшенні обсягів виробництва призвели до зростання питомої ваги паливно-сировинних галузей, і навпаки, до різкого зменшення продукції наукоємних галузей, серед яких перша - машинобудування [3, с. 30]. Неefективне використання ресурсного потенціалу, структурні диспропорції та висока енергоємність виробництва призвели до погіршення стану машинобудування.

Процеси, які відбуваються у промисловості України та машинобудівному виробництві ілюструють дані, наведені на рисунку 1. Очевидно, що характер зміни виробництва промислової та машинобудівної продукції має стрибкоподібний характер, хоча їх розмір різний [4, с.45].

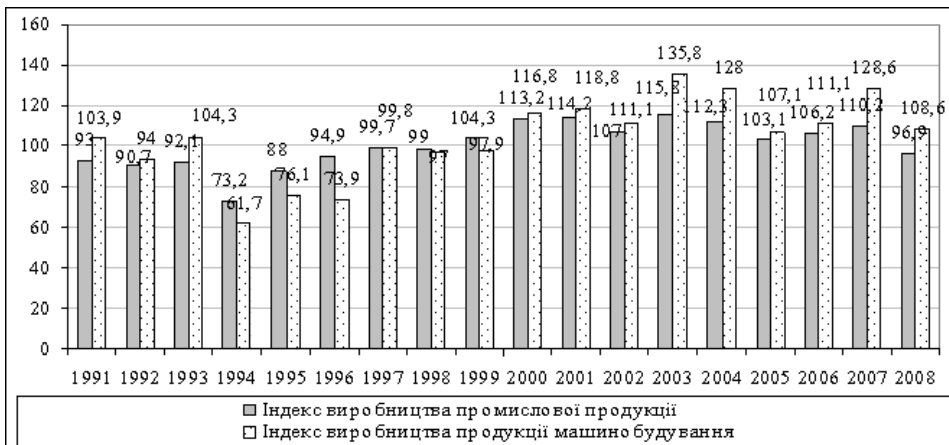

Рис. 1. Динаміка промислового та машинобудівного виробництва

Також слід відмітити ще одну негативну рису, притаманну машинобудівному комплексу країни – значне збільшення кількості збиткових підприємств, яке за січень 2009 р. досягло 51,8% від загальної кількості підприємств, що в порівнянні із 2008 р. збільшилась на 14,5%. Відповідно, кількість прибуткових підприємств зменшилась на 13,1% [3, с.218].

Привертає увагу позиція науковців, які проаналізували та спрогнозували сучасний стан машинобудівного комплексу України, чітко визначили причини його кризового стану та окреслили напрями його подальшого розвитку. Вони вважають, що зростання виробництва продукції машинобудування не було довгостроковим і не може бути таким через кризовий фінансовий стан підприємств галузі, нерациональну галузеву та технологічну структуру, організацію підприємств на випуск продукції військово-промислового комплексу, без диверсифікації виробництва цих підприємств, про що свідчать результати в 2008 р. Крім того, зростання обсягів виробництва не завжди супроводжується позитивними змінами фінансових результатів, що є характеристикою фінансово-економічної діяльності галузі в цілому [1, с.31].

По нашому розумінню, є всі підстави стверджувати, що поряд із проблемою падіння обсягів виробництва, однією з найактуальніших для вітчизняних підприємств машинобудівного комплексу є проблема щодо формування й раціонального використання фінансових ресурсів.

Виходячи з того, що виробнича й фінансова діяльність підприємства починається з формування фінансових ресурсів, які є передумовою для стабільного виробництва та його постійного зростання, можна погодитися із твердженням В.М. Опаріна, що в ринкових умовах виграє той, хто зуміє залучити більше ресурсів із найменшими витратами [6].

Що стосується процесу формування фінансових ресурсів машинобудівного підприємства, то основним їх джерелом, на нашу думку, повинні виступати власні кошти (власний капітал), а не залучені кошти (позиковий капітал).

Як відомо, початкове формування фінансових ресурсів відбувається підчас заснування підприємства, коли утворюється статутний фонд. Його обсяг свідчить розмір тих основних та обігових грошових коштів, які інвестовані у процес виробництва. Крім статутного фонду формуються певні фонди спеціального призначення, кошти яких – власні фінансові ресурси підприємства: резервний фонд, фонди виробничого розвитку, тобто коштів, які спрямовуються на соціальні потреби, фонди заохочення, охорони праці, поповнення оборотних коштів. Звернемо увагу на те, що притримання до власних коштів вважають стійкі пасиви, під якими мається на увазі постійна заборгованість підприємства перед власними працівниками, бюджетом та позабюджетними фондами, зумовлена періодичністю виконання цих зобов'язань і постійним резервуванням коштів на їх покриття.

В подальшому фінансові ресурси формуються, в основному, за рахунок прибутку та амортизаційних відрахувань. Поряд із ними, джерелами власних фінансових ресурсів виступають: виручка від реалізації майна, різноманітні цільові надходження, мобілізація внутрішніх ресурсів в будівництві та інші.

Значні фінансові ресурси, особливо по тільки-но утворених та реконструйованих підприємствах, можуть бути мобілізовані на фінансовому ринку. При цьому використовується продаж акцій, облигацій та інших видів цінних паперів, що випускаються даним підприємством, а також залучені кошти у виді кредитів.

Крім того, підприємства можуть отримувати фінансові ресурси в порядку перерозподілу (у вигляді виплат страхового відшкодування від страхових компаній, від асоціацій, концернів та галузевих структур, в які вони входять).

Таким чином, власний капітал характеризується наступними перевагами при формуванні:

по-перше, простотою залучення, тобто рішення, пов'язані зі збільшенням частки власного капіталу, приймаються фінансовими менеджерами підприємства без необхідності отримання згоди інших суб'єктів господарювання;

по-друге, високою віддачею за критерієм норми прибутку на вкладений капітал, бо у цьому разі не потрібна сплата позикового відсотка, зокрема, за користування кредитом;

по-третє, зменшенням ризику небезпеки фінансової нестійкості й банкрутства підприємства.

Водночас у використанні власного капіталу має місце низка недоліків: обмежений обсяг залучення, а відповідно і менше можливостей суттєвого розширення господарської діяльності підприємства за сприятливої кон'юнктури ринку; не використовується потенційна можливість приросту рентабельності власного капіталу шляхом залучення ресурсів позикового капіталу (в цьому разі коефіцієнти економічної і фінансової рентабельності по суті рівнозначні) [11, с.103].

У свою чергу, не можна залишити поза увагою роль, яка відводиться позиковому капіталу при формуванні фінансових ресурсів машинобудівних підприємств. Зокрема, йому притаманні такі позитивні риси:

по-перше, збільшення фінансового потенціалу підприємства за необхідності суттєвого піднесення темпів зростання обсягів виробництва;

по-друге, можливість збільшення приросту рентабельності власного капіталу за рахунок забезпечення розширеного відтворення виробництва.

При цьому у використанні позикового капіталу існують й деякі негативні моменти: складність залучення коштів, оскільки це залежить від рішень кредиторів, які за будь-яких негативних обставин узагалі можуть відмовити підприємству у таких коштах; необхідність надання відповідних гарантій, зокрема страхових компаній, інших суб'єктів господарювання, або застави (при цьому гарантії надаються, як правило, на платній основі); зниження норми прибутку активів, оскільки прибуток підприємства зменшується на суму сплачених відсотків за кредит; зниження фінансової стійкості підприємства і відповідно зростання ризику банкрутства.

Таким чином, підприємство, що використовує позиковий капітал (поряд із власним), має вищий фінансовий потенціал свого розвитку і більш широкі можливості приросту рентабельності власного капіталу. Але воно може і втратити свою фінансову стійкість, бо при збільшенні частки позикового капіталу коефіцієнт автономії дорівнюватиме нулю.

Слід підкреслити, що аналіз джерел фінансових ресурсів є передумовою для визначення ефективності їх використання. Адже можна з впевненістю стверджувати, що спроможність підприємства досягнути успіху на ринку залежить саме від ефективності використання і загалом від управління його фінансовими ресурсами [8].

Під управлінням фінансовими ресурсами підприємства розуміємо створення ефективної управлінської системи та її постійне удосконалення. Саме останнє завдання і має вирішувати реорганізація, яка схематично подана на рисунку 3.

Рис. 3. Схема реорганізації управління фінансовими ресурсами підприємств в сучасних ринкових умовах в Україні

Таке розуміння сутності реорганізації дає можливість: чітко визначити проблему та ціль системи управління; вибрати правильний об'єктивний спосіб дослідження складних економічних процесів; відібрати комплекс методів і засобів, що дають змогу досягнути поставленої мети шляхом проектування здатної до адаптації економічної системи; побудувати та забезпечити функціонування цієї системи [10, с.114].

Слід наголосити, що головна спрямованість реорганізації управління фінансовими ресурсами підприємств полягає в оптимізації їх структури. Оптимальна структура капіталу являє собою таке співвідношення використання власних і залучених коштів, за якого забезпечується найефективніша пропорційність між коефіцієнтом фінансової рентабельності й коефіцієнтом фінансової стійкості підприємства, тобто максимізується його ринкова вартість. Причому, у процесі оптимізації структури капіталу треба враховувати основні особливості кожного елемента його складу.

Процес оптимізації структури капіталу підприємства відбувається за певними етапами (рисунк 4).

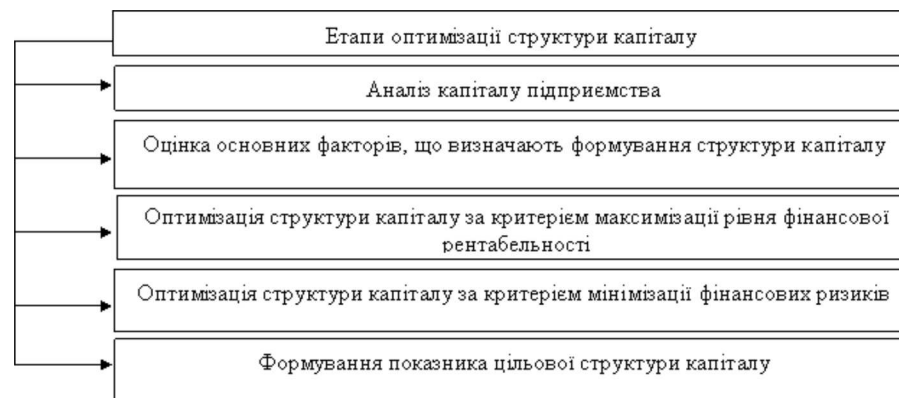

Рис. 4. Процес оптимізації структури капіталу

На головному першому етапі визначається співвідношення власного і позикового капіталів, виявляються їх тенденції. У складі позикового капіталу аналізується співвідношення довгострокових і короткострокових кредитів, аналізуються розміри прострочених фінансових зобов'язань, потім з'ясовуються причини їх прострочення.

Значимо, що оптимальним вважається співвідношення між власними та залученими коштами, якщо воно складає 2 : 1. Іншими словами, власні фінансові ресурси повинні перевищувати залучені в два рази. Тільки в цьому випадку фінансовий стан підприємства є стійким [5, с. 359].

Якщо звернутися до процесу оптимізації фінансових ресурсів, наприклад, в акціонерних товариствах (а машинобудівні підприємства, як правило мають саме таку форму власності), то стає очевидним, що для збільшення розмірів власного капіталу, воно може використовувати як внутрішні, так і зовнішні джерела фінансування. Критеріями їх вибору є: ринкові умови (здатність ринку поглинути нову емісію акцій); права й інтереси наявних акціонерів акціонерного товариства; ступінь надійності прогнозів щодо майбутнього прибутку акціонерного товариства.

Внутрішнім джерелом розширення власного капіталу акціонерного товариства є його нерозподілений прибуток. Використання цього джерела не залежить у засобах від стану ринку, не потребує витрат для залучення коштів і не пов'язане з ризиком втрати контролю над акціонерним товариством.

Водночас, можливості отримувати прибуток і використовувати його для розширення власного капіталу, багато в чому, залежать від чинників, що перебувають поза сферою впливу акціонерного товариства. Тому поряд із внутрішніми джерелами збільшення розмірів власного капіталу акціонерні товариства широко використовують і зовнішні джерела. Найважливішим із них є нова емісія акцій.

Використання додаткової емісії акцій як джерела розширення розмірів власного капіталу, на наш погляд, має здійснюватися акціонерним товариством із урахуванням: залежності її результатів від стану ринку, його кон'юнктури і сформованого рівня цін на акції попередніх випусків; наявного ризику втрати контрольного пакета акцій; можливого зменшення доходів його засновників і наявних акціонерів на інвестований в акціонерне товариство капітал; витрат з підготовки та розміщення на ринку додаткової емісії акцій.

Однак практика свідчить, що передбачені законодавством рівні пріоритетні права всіх акціонерів підприємства на придбання акцій додаткової емісії реалізуються далеко не завжди. Річ у тому, що поряд із розв'язанням проблеми збільшення розміру власного капіталу акціонерного товариства, додаткова емісія акцій може бути використана топ-менеджментом з метою отримання конкретним інвестором повного контролю над акціонерним підприємством, оскільки міноритарні акціонери, у ряді випадків, не мають реальних можливостей реалізувати своє пріоритетне право на їх придбання. Не є винятком випадки, коли відкриті акціонерні товариства зіштовхуються з проблемою розширення свого статутного фонду через відсутність попиту на акції додаткового випуску. Можливості їх розміщення, багато в чому, визначаються сформованою ринковою ціною акцій цього ж підприємства попередніх випусків і їх ліквідністю на ринку. Водночас не останню роль у підвищенні ринкової вартості акцій, на нашу думку, відіграє дивідендна політика акціонерного товариства. Воно може використовувати різні підходи до її формування, відповідно до яких визначається тип дивідендної політики (таблиця 1).

Табл.1. Основні типи дивідендної політики

Підхід до формування дивідендної політики	Типи дивідендної політики

Консервативний	1. Залишкова політика виплати дивідендів 2. Політика стабільного розміру дивідендних виплат
Компромісний	Політика мінімального стабільного розміру дивідендних виплат з надбавкою у визначені періоди - політика «екстра дивідендів»
Агресивний	1. Політика стабільного рівня дивідендних виплат стосовно прибутку 2. Політика постійного зростання розміру дивідендних виплат

З точки зору можливості нарощування розмірів власного капіталу найприйнятнішим є агресивний підхід до формування дивідендної політики, особливо якщо вона пов'язана з постійним зростанням розмірів дивідендних виплат. Однак її застосування, вважаємо, має бути підкріплене фінансовими можливостями підприємства. Якщо їх немає, наслідками застосування такої дивідендної політики може бути згортання програм розвитку акціонерного товариства і скорочення розмірів матеріального стимулювання членів його трудового колективу.

Стосовно умов роботи акціонерних товариств в Україні найприйнятнішим і найпривабливішим, на наш погляд, є компромісний підхід до формування дивідендної політики, заснований на виплаті мінімального стабільного розміру дивідендів із надбавкою у визначені періоди, тобто із застосуванням так званих "екстра дивідендних" виплат.

Певною мірою розв'язанню проблеми збільшення розмірів власного капіталу акціонерного товариства може сприяти вибір форми виплати дивідендів. Вони можуть здійснюватися: грошима; акціями; товарами.

На жаль, законодавча неврегульованість питання про обіг акцій акціонерних товариств позначається і на їхній можливості використовувати банківський кредит під забезпечення своїми акціями [7, 9]. До того ж, як відомо, доступ підприємств до довгострокових банківських позик нині обмежений, що зумовлено високими кредитними ризиками банків. Альтернативою довгостроковому кредиту в умовах розвинутого фондового ринку виступають облігаційні позики підприємств.

IV. Висновки. Отже, можна зробити висновок про те, що формування фінансових ресурсів машинобудівних підприємств в Україні ускладнено дією низки чинників, у тому числі: обмеженістю вільних коштів у ринкових суб'єктів для їх інвестування в акції таких підприємств; відсутністю розвинутого і ліквідного вторинного ринку цінних паперів; недостатньою відкритістю інформації про фінансовий стан діючих підприємств; недовірою значної частини населення до акцій як однієї з форм вигідного розміщення вільних коштів з метою отримання доходів; недостатнім рівнем економічної грамотності переважної частини ринкових суб'єктів; нерозвиненістю інституту андерайтерів, що забезпечують розміщення випуску акцій на ринку на професійній основі.

В цілому, дослідження основних джерел формування фінансових ресурсів машинобудівних підприємств переконує у необхідності визначення шляхів оптимізації їх структури, виявлення причин неефективного розміщення і використання фінансових ресурсів. Крім того, необхідною є розробка та впровадження практичних рекомендацій щодо їх усунення не тільки на рівні підприємств, а й економіки в цілому.

Література:

1. Бридин С. Активізація фінансових результатів як чинник розвитку машинобудування // Економіст. – 2001. - №10. – С. 30-33.
2. Вишневський В. Промислова політика: теоретичний аспект, ЕУ, 2012, №2, с. 4-15
3. Дончак Л.Г. Машинобудування в умовах глобальної кризи, особливості реформування економіки України в умовах глобальної економічної кризи. Збірник матеріалів Всеукраїнського науково-практичного семінару від 23 квітня 2009 р. – ВІЕ ТНЕУ, 2009. – с. 218-219.
4. Карачина Н.П. Композиційна модель розвитку машинобудування України // Економіка і держава. – 2010. - №1. – С.43-48.
5. Лахтіонова Л.Н. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання. – К. Знання. – 2001. – 410с.
6. Опарін В.М. Фінанси: навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2002. – 240 с.
7. Орлова Н.С., Дранник Є.В. Додаткова емісія акцій як механізм управління фінансовими ресурсами акціонерних товариств // Економіка і держава. – 2011. - №1. – С.93-96.
8. Пойда-Носик Н.Н., Петрушевець Л.В. Управління вартістю і структурою капіталу підприємства як елемент фінансової безпеки // Фінанси України. – 2010. - №6. - С. 117-124.
9. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання прийняття рішень щодо проведення додаткових емісій акцій, їх викупу державою або внесення додаткових вкладів до статутних капіталів господарських товариств» від 06.06.2007 р. №797
10. Столяров В.Ф., Любенко Н.М. Методологія аналітичних оцінок процесів формування фінансових ресурсів на підприємстві виробничої сфери // Фінанси України. – 2007. - №11. - С. 110-118.
11. Терещенко О.О. Антикризисне фінансове управління на підприємстві: монографія. – К. – КНЕУ, 2004. – 268 с.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2012 р.

ТОВ "ДКС Центр"